

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ»**

Виконала студентка 2 курсу
PO2-M22z групи
(заочна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Гешко Мирослава

Керівник: **Ковальчук О. В.**,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти, кандидат
педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Пукас І. Л.**,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	6
1.1. Творчі здібності як проблема наукового пізнання.....	6
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей у молодших школярів.....	12
1.3. Методи і прийоми формування творчих здібностей у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	20
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС УРОКІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	35
2.1. Стан сформованості творчих здібностей молодших школярів.....	35
2.2. Методика формування творчих здібностей під час уроків мовно-літературної освітньої галузі.....	44
2.3. Результати експериментального дослідження.....	50
2.4. Рекомендації педагогу щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	52
Висновки до другого розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Творчий розвиток особистості є однією із найважливіших проблем сучасності. Особливої актуальності ця проблема набула в останні десятиліття у зв'язку із соціально-економічними перетвореннями в країні. Трансформації, що відбуваються у суспільному житті пов'язані зі зміною системи освіти, зміщенням акцентів у бік формування компетентнісного та конкурентоспроможного випускника закладу загальної середньої освіти, здатного творчо вирішувати завдання в світі, що швидко змінюється. У зв'язку з цим нині увага педагогів акцентується на пошуку та реалізації шляхів та засобів формування творчих здібностей здобувачів освіти. Реформування освіти знайшло свій відбиток у Законі «Про освіту» та Концепції нової української школи, де зазначається, що педагогічні працівники повинні розвивати в учнів творчі здібності.

Одним із основоположних принципів оновлення змісту освіти є його особистісна орієнтація, що передбачає опору на суб'єктний досвід учнів, актуальні потреби кожного учня. У зв'язку з цим гостро постало питання про організацію активної пізнавальної та творчої діяльності учнів, що сприяє накопиченню творчого досвіду, насамперед молодших школярів, як основи, без якої самореалізація особистості на наступних етапах безперервної освіти стає нерезультативною.

Вивченням творчого розвитку особистості займалися такі вчені та педагоги, як Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Рибалка, С. Сисоєва. Ряд педагогів-дослідників наголошували на сензитивності молодшого шкільного віку до розвитку творчості, серед них відзначаємо О. Духновича, Я. Коменського, С. Русову, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. І. Бехом доведено, що молодший шкільний вік є періодом становлення креативності. В свою чергу, Т. Дука, О. Рябошапка свої наукові праці присвятили вивченню особливостей творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. Проблеми творчості та особливостей розвитку творчих здібностей

особистості були об'єктом дослідження в дисертаційних роботах К. Нечипоренко, С. Уфимцева, С. Доценко.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір магістерського дослідження – **«Формування творчих здібностей у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі».**

Об'єкт дослідження – процес формування творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – система вправ та творчих завдань спрямованих на формування творчих здібностей молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та апробувати систему вправ та творчих завдань спрямованих на формування творчих здібностей молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Мета дослідження зумовила вирішення таких **завдань**:

1. Обґрунтувати теоретичні основи формування творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку.
2. Дослідити психолого-педагогічні особливості молодшого шкільного віку.
3. Визначити критерії, конкретизувати показники та рівні сформованості творчих здібностей в учнів початкової школи.
4. Експериментально перевірити ефективність системи вправ та творчих завдань спрямованих на формування творчих здібностей у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, аналіз нормативних документів; синтез, порівняння, узагальнення психолого-педагогічної, методичної літератури, статей у періодичних виданнях, матеріалів наукових досліджень з даної проблеми; абстрагування, прогнозування, індукція, дедукція, класифікація – для визначення сутності базових понять дослідження, критеріїв, показників, рівнів сформованості творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку;

моделювання та проєктування – вправ, творчих завдань; систематизація отриманої інформації – для формулювання висновків дослідження; емпіричні: педагогічне спостереження за учнями в процесі їхньої творчої діяльності, діагностичні методики (вивчення продуктів творчої діяльності учнів, бесіди) – для визначення рівнів сформованості творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності системи вправ та творчих завдань формування творчих здібностей в учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження полягає в удосконаленні освітнього процесу, спрямованого на формування творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку. Розроблені критерії, показники та рівні сформованості творчих здібностей у молодших школярів, запропоновано діагностичний інструментарій для визначення рівнів. Запропоновано систему вправ та творчих завдань, які сприятимуть формуванню творчих здібностей у молодших школярів та можуть бути використані вчителями-практиками для проєктування навчальної діяльності.

Апробація результатів дослідження Результати магістерського дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.).

Публікації. Результати дослідження відображено у статті: «Зміст дефініції «творчі здібності» (2023).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми формування творчих здібностей молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що уможливило зробити наступні висновки.

У роботі було розкрито поняття «творчість», «здібності», «творчі здібності», розглянуто питання розвитку творчих здібностей молодших школярів. І тому було проаналізовано різноманітну психолого-педагогічна література.

Вивчення та аналіз літератури на цю тему дозволив з'ясувати розробленість цієї проблеми в науці. Проблемою творчості займалося дуже багато психологів та педагогів. Ними було розкрито сутність творчих здібностей, їх структуру, механізми розвитку.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі виховання - складна та важлива справа, успішній реалізації якої допомагає створення необхідних умов та застосування ефективних методів. А сам вчитель повинен бути терпимим до проявів творчості дітей, будь вони навіть не в потрібний момент або просто дурними, що здаються нам. Потрібно вміти вчасно їх побачити, заохотити та дати можливість виявитися ще раз.

У ході констатуючого експерименту виявили рівень розвитку творчих здібностей. Високий рівень виявили 15 % дітей експериментальної та 15 % контрольної груп; середній рівень – 41 % дітей експериментальної та 39 % контрольної груп; низький – 44% та 46% відповідно. Проведені методики дозволили виявити недоліки та намітити шляхи поліпшення творчого потенціалу дітей. Це дозволило провести експериментальну роботу з формування творчих здібностей молодших школярів.

Значення творчості у житті школярів велике. Творче мислення школярів та їх творча активність повинні мати позитивний напрямок. Вони повинні сприяти кращому пізнанню навколишнього світу, саморозкриттю та самовдосконаленню особистості, а не переростати в пасивну мрійливість,

заміну реального життя мріями. Діапазон творчих завдань у школі надзвичайно широкий за складністю, але суть їх одна: за її вирішенні відбувається акт творчості, перебуває новий шлях чи створюється щось нове.

Нами експериментально перевірено ефективність запровадженої системи вправ та творчих завдань. Результати експериментального дослідження засвідчили позитивні кількісні та якісні зміни щодо рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях у ЕГ. Так, кількість учнів на високому рівні 22% учнів (на 7% більше, ніж на констатувальному етапі); на середньому рівні – 46% учнів (на 5% більше у порівнянні з констатувальним етапом); на низькому рівні – 32% учнів (на 12% менше порівняно з констатувальним етапом).

Таким чином, можна зробити висновки: розроблена система вправ та творчих завдань сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барташніков О. О., Барташнікова І. А. Інтелектуальна ігротека. Тренування інтелектуальних і творчих здібностей дітей 6 років. Рівень II: методичний посібник. Львів. Оксарт. 2014. 50 с
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн.: Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ. Либідь. 2003. 344 с.
3. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ. Фенікс. 2014. 200 с.
4. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.). Вінниця. Нілан – ЛТД. 2015.
5. Богданова С.А. Проблема визначення структури пізнавальної активності в контексті суб'єктивно-діяльнісного підходу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 12. №42. Психологічні науки. 2013. С.8-14.
6. Бондар Ю. В. Інтерактивна гра як інструмент розвитку творчих здібностей молодших школярів. Наука та інновації – 2019: теорія, методологія та практика: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Запоріжжя, 6 груд. 2019 р.). Запоріжжя.
7. Бондар, Ю. В. Педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (34(І том)). Дрогобич. 2020. 220- 225. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-1-35>
8. Васянович Г. П. Основи психології. навчальний посібник. Київ. Педагогічна думка. 2012. 114 с.

9. Варій М. Й. Психологія. навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ. Центр учбової літератури. 2009. 288 с.
10. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання. Київ. Українська Видавнича Спілка. 2007. 441 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь. ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
12. Гавриш Н. В. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. Київ. Видавничий дім «Слово». 2012. 256 с.
13. Голубеєа М. О., Єгорова В. В. Порівняльний аналіз проблемного навчання та методу випадків і ситуацій. *Наукові записки*. Том 33. 2004. С.27-34.
14. Данько Н. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. (4), 1-2. 2013.
15. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид. Київ. Академвидав. 2012. 352 с.
16. Дубяга С. М., Шевченко, Ю. М. Фефілова, Т. В. Розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя початкової школи у процесі навчання у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* (1 (35)). 2014. С. 309-317.
17. Дабіжа Л. П. Інтегровані уроки читання та мистецтва як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця. Випуск 66. 2021. С.7-11.
18. Грузинська І.М. Деякі аспекти методичного забезпечення розвитку творчої уяви старших дошкільників. Сучасні тенденції розвитку науки. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 липня 2018 року). Херсон. Видавництво «Молодий вчений». 2018. С.54-58.

19. Діновська Г. А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови та читання у контексті компетентісного підходу. 269 [Електронний ресурс]. URL: <https://ru.calameo.com/read/00424922773df373e9bf8>

20. Довга, Т. Я., Нікітіна, О. О. Загальнонавчальні уміння і навички: теорія та практика формування в учнів початкової школи. методичний посібник. Київ. ТОВ «СІТІПРІНТ». 2013. 96 с.

21. Іваненко О. А. Методика діагностування сформованості здатності дітей дошкільного віку до художньо-творчої самореалізації на музичних заняттях в школах мистецтв. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Серія: Філософія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 28. С. 123-128.

22. Іванченко А.О. Теоретико-методологічний аспект дослідження креативності особистості. Актуальні проблеми психології. зб. наук. пр. Інту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ. ДП «Інформаційно-аналітичне агенство». Т. X, вип. 17. 2010. С. 162–172.

23. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів. методичний посібник. Харків. Основа. 2008. 112 с.

24. Карпенко Н. А. Психологія творчості. навч. посібник. Львів. ЛьвДУВС. 2016. 156 с

25. Карабаєва І. І. Розвиток пізнавальної активності дошкільників в умовах середовища взаємодії дітей з дорослими. *Актуальні проблеми психології*. Київ. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. 7. вип. 25. 2011. С. 87-94

26. Колотило О. Вправи для розвитку асоціативності художньообразного мислення молодших школярів. *Мистецтво та освіта*. 2012. №4. С. 43-46.

27. Комарівська Н. Особливості змісту та проведення інтегрованих уроків читання в початковій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія Педагогіка і психологія. Вип. 31. Вінниця. ТОВ НІЛАН ЛТД. 2010. С. 75-81.

28. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. №3. С. 3-19.
29. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. № 1. 2000. С. 10-14.
30. Кушнарєнко Н.М. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Харків. ХДАК. 2016. 301 с.
31. Листопад О. А., Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 23. 2011. С. 78-81.
32. Лебединський, Е. Б. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу особистості школяра в умовах рекреації [Текст] : дис. канд. психол. наук : 29.00.07. Одеса. 2016. 212 с.
33. Матвієнко О. В. Актуальні проблеми навчання та виховання учнів молодшого шкільного віку. Івано-Франківськ. НАІР. 2016. 216 с.
34. Максименко С. Д. Загальна психологія. навч. Посібник. Київ. МАУП. 2000. 256 с.
35. Митник О. Я. Розвиток когнітивної компетентності учнів у навчально-виховному процесі ЗНЗ засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2018. №13. С. 69–82.
36. Митник О. Я. Технологія розвитку мислення і мовлення молодшого школяра. *Technologies of intellect development*. електронний журнал лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2019. Том 3, №3. С. 58–77.
37. Митник О. Я., Буряк Г. М., Швець С. М. Розвиток пізнавальної сфери особистості молодшого школяра на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2017. № 1. С. 10–15.

38. Музика О. Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін. монографія. Умань. ПП Жовтий О. О. 2012. 188 с.

39. Никитина Л.В. Розвиток творчих здібностей учнів. *Початкова школа*. 2010. № 9. С.29-33.

40. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/news/intelekt-ukrayiny-rostok-ta-inshi-avtorski-programy-mayut-projty-ekspertyzu-shhob-navchaty-pershachkiv-nush/>

41. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/20195>

42. Нова українська школа: poradnik vikhovatelju grupy prodovzhenogo dnia u zakladaх загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник / за ред. Г. І. Дмитрів, Г. Д. Стрільчик. Світ. Львів. 2019. 224 с.

43. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота Київ. А.С.К. 2011. 256 с.

44. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ. Літера ЛТД. 2019. 208 с.

45. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. навчальний посібник. Київ. Академвидав. 2008. 432 с.

46. Початкова освіта: методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті / уклад.: О. М. Топузов, А. В. Лотоцька, О. В. Онопрієнко. Київ. УОВЦ «Оріон». 2019. 192 с.

47. Психологічна енциклопедія / упоряд. О. М. Степанов. Київ. Академвидав. 2006. 424 с.

48. Психологія та педагогіка. Підручник. Київ. Видавничий Дім «Слово». 2012. 584.

49. Просіна О. Інтеграція в НУШ. Інтегрований підхід в освітньому процесі. *Методист*. 2018. № 2. С. 68–71.
50. Сохацька Л. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Відкритий урок: розробка, технології, досвід*. 2010. №6. С. 55–67.
51. Сисоєва С. О. Творчий розвиток особистості: сутність, специфіка. Творчість у контексті розвитку людини: матеріали міжнародної наукової конференції: Частина 2. Київ. 2003. С. 42.
52. Столяренко О. Б. Психологія особистості. навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012. 280 с.
53. Стеценко Н.М. Сучасні технології формування креативності майбутніх фахівців. Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні. Львів. ГО «Львівська педагогічна спільнота. 2017. С. 113-117.
54. Тітов І. Г. Творча уява молодшого школяра: її критерії та функції у навчальній діяльності. *Обдарована дитина*. № 10.2008. С. 56 – 61.
55. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. 2-ге вид., доп. Київ. Академвидав. 2010. 456 с.
56. Федорова О.М. Казка як засіб формування творчої уяви сліпих дітей молодшого шкільного віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2015. 19 с.
57. Химинець В. В. Інновації в початковій. Тернопіль. Мандрівець. 2012. 312 с.
58. Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей [Текст]: монографія. Тернопіль. ТНЕУ. 2015. 358 с.
59. Швалб Ю. М. Функції уяви у просторі життя особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. Т. 2. Вип. 10. 2013. С. 330-334.